

I kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego w budowaniu bezpieczeństwa państwa

ppłk dr
**ANDRZEJ
WSZENDYRÓWNY**

Szef Wydziału
Przechowywania
Zasobu Centralnego
Archiwum Wojskowego,
specjalizuje się
w badaniach dziejów
Oddziału II Sztabu
Głównego WP
i szkolnictwa wojskowego
w okresie
międzywojennym.

Autor omawia problem rozwoju polskiego szkolnictwa wojskowego na tle odbudowującej się państwowości polskiej po odzyskaniu nieodległości w 1918 roku, braku kadry dowódczej, zwłaszcza oficerów przygotowanych do pracy w sztabach, w tym w Sztapie Generalnym. Omawia rolę i znaczenie Francuskiej Misji Wojskowej w kształtowaniu Wojska Polskiego. Wskazuje na utworzoną 15 czerwca 1919 roku w Warszawie pierwszą wyższą uczelnię wojskową – Wojenną Szkołę Sztabu Generalnego.

Przedstawia i analizuje tak zwany okres francuski (1918–1928) w funkcjonowaniu szkoły, gdy uczelnia korzystała z francuskich doświadczeń dydaktycznych, z francuskiej myśli wojskowej oraz francuskiej kadry profesorskiej.

Wskazuje problemy, z jakimi borykała się Wojenna Szkoła Sztabu Generalnego, między innymi takie jak: brak polskiej doktryny wojennej (i szkolnej), a nawet podręczników, regulaminów i instrukcji, francuska metoda nauczania polskich oficerów oparta na studiowaniu przykładów z historii wojen oraz różnorodność korpusu oficerskiego złożonego z kadry trzech armii zaborczych i kilku formacji ochotniczych szkolonych według metod byłych armii zaborczych i francuskich.

Mimo tych trudności pierwszy kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego ukończyło wielu oficerów, którzy później swoimi osiągnięciami zapisali się w historii Wojska Polskiego.

SŁOWA KLUCZOWE

Wojenna Szkoła Sztabu Generalnego, oficer sztabowy, adiutant sztabowy, oficer Sztapu Generalnego, Francuska Misja Wojskowa w Polsce

Geneza polskiego szkolnictwa wojskowego sięga XVIII wieku. 15 marca 1765 roku król Stanisław August Poniatowski utworzył w Warszawie Akademię Szlacheckiego Korpusu Jego Królewskiej Mości i Rzeczypospolitej¹ nazywaną Szkołą Rycerską lub Korpusem Kadetów. Była to uczelnia państwowa, wzorowana na europejskich szkołach rycerskich, między innymi pruskich zakładanych przez Fryderyka II,

¹ J. Gdański et al., *Wojsko Koronne. Formacje Targowicy, szkolnictwo wojskowe*, Kraków 2003, s. 65.

oraz na szkołach administracyjnych, w tym na francuskiej *École nationale d'administration*. Uczelnia miała przygotowywać młodzież szlachecką do służby wojskowej i publicznej.

Szefem korpusu Akademii był król Stanisław August Poniatowski, a komendantem i autorem podstawowego podręcznika – *Prawideł moralnych dla Szkoły Rycerskiej*² – ksiądz Adam Kazimierz Czartoryski.

Program Akademii był bardziej urozmaicony i lepiej przygotowywał do życia niż popularne szkoły humanistyczne prowadzone przez zakony. Kadeci i eksterni na potrzeby służby cywilnej uczyli się prawa i kameralistyki, czyli nauki o administracji i zarządzaniu, języków, między innymi łaciny, francuskiego, niemieckiego i angielskiego, matematyki, jazdy konnej i dobrych manier, a na specjalizacji wojskowej – taktyki, inżynierii wojskowej, sztuki artyleryjskiej, musztry, szermierki oraz posługiwania się bronią palną. Zdobytą wiedzę sprawdzano podczas zajęć terenowych i ćwiczeń w polu³. 30 listopada 1794 roku, po upadku insurekcji kościuszkowskiej, władze rosyjskie zamknęły Akademię. W czasie jej trzydziestoletniej działalności mury uczelni opuściło około 650 kadetów (wśród nich Tadeusz Kościuszko, Józef Sowiński, Jakub Jasiński, Karol Otto Kniaziewicz i Karol Sierakowski) oraz około 300 eksternów⁴.

Początków wyższego szkolnictwa wojskowego można się doszukiwać w Księstwie Warszawskim, w Szkole Aplikacyjnej Artylerii i Inżynierów utworzonej dekretem Fryderyka Augusta I z 11 lutego 1809 roku. Została ona otwarta 28 marca 1809 roku w gmachu dawnego Collegium Nobilium przy ulicy Miodowej w Warszawie i była wzorowana na francuskiej szkole z Metz. Jako wojskowa wyższa uczelnia techniczna kształciła głównie oficerów artylerii i wojsk inżynieryjnych, a z braku innych wyższych uczelni technicznych także cywilów. Nauka odbywała się w cyklu 12-miesięcznym, po 12–16 słuchaczy – żołnierzy służby czynnej w wieku do 30 lat i cywilów w wieku 16–24 lat. Pierwszym komendantem szkoły był Francuz kapitan Nicolas Roguet, wśród nauczycieli zaś znalazły się takie sławy jak Jan Joachim Livet z paryskiej *École Polytechnique*, który wykładał geometrię wykreślną⁵, czy Chrystian Piotr Aigner, wykładowca rysunku i podstaw architektury, wybitny architekt polskiego klasycyzmu, autor wielu obiektów, między innymi Świątyni Sybilli, Domku Gotyckiego, Pałacu Marynki oraz parku i kościoła w Puławach, a także kościoła św. Aleksandra na placu Trzech Krzyży w Warszawie i przebudowy Pałacu Namiestnikowskiego⁶. Wychowankami szkoły byli: Ignacy Prądzyński, Michał Świda, Józef Koriot i Klemens Kołaczkowski.

Po klęsce powstania listopadowego w 1831 roku zniesiono autonomię Królestwa Polskiego, a polskie szkolnictwo wyższe zlikwidowano. Wielka Emigracja, mimo prowadzonego aktywnego życia umysłowego i rozkwitu kultury narodowej poza ojczyzną, nigdy nie podjęła próby wznowienia działalności polskiego wyższego szkolnictwa wojskowego.

² <http://kadeci2rp.webserwer.pl/index.php?co=gal&g=1> [dostęp: 27.09.2010].

³ Ł. Kurdybacha, *Dzieje oświaty kościelnej do końca XVIII wieku*, Warszawa 1949, s. 126.

⁴ *Encyklopedia Warszawy*, Warszawa 1994, s. 839; Szerzej: J. Łojek, *Stanisław August Poniatowski i jego czasy*, Warszawa 1998.

⁵ A. Krzyżanowski, *Geometria analityczna*, Warszawa 1822, s. VI; Szerzej: B. Gembarzewski, *Wojsko Polskie. Księstwo Warszawskie 1807–1814*, Warszawa 1905.

⁶ Szerzej: T.S. Jaroszewski, *Chrystian Piotr Aigner, architekt warszawskiego klasycyzmu*, Warszawa 1970.

Fot. 1. Kurs oficerów sztabowych i adiutantów wyższych sztabów, Warszawa, luty 1917 r. Siedzą oficerowie niemieccy (wykładowcy) – w centrum gen. Felix von Barth. Stoją w pierwszym rzędzie od prawej: kpt. Julian Stachiewicz, kpt. Ferdynand Zarzycki, kpt. Franciszek Kleeberg, kpt. Juliusz Kleeberg, kpt. Zygmunt Dzwonkowski, ppor. Jan Sadowski „Jagmin”, kpt. Władysław Gniady, por. Stanisław Łapiński „Niłski”, kpt. Tadeusz Piskor, por. Bolesław Wieniawa-Długoszowski, kpt. Kazimierz Łukoski „Orlik”, kpt. Przemysław Barthel de Weydenthal. W drugim rzędzie od prawej: kpt. Władysław Smolarski, por. Bogusław Szul, por. Stefan Iwanowski, kpt. Marian Kukiel, por. Eugeniusz Elsenberg, por. Maksymilian Kamski, por. Mieczysław Ścieżyński, por. Waclaw Stachiewicz, por. Stanisław Rostworowski, N.N.

Źródło: CAW, sygn. kol 13/6045.

W czasie I wojny światowej wielokrotnie czyniono starania o utworzenie polskiej wyższej uczelni wojskowej, ale zaborcy nie byli zainteresowani przedstawianymi projektami. Dopiero wydarzenia wojenne i przeformowanie Legionów Polskich w Polski Korpus Posiłkowy (Polnischen Hilfskorps) przez cesarza Austrii i króla Węgier Franciszka Józefa I 20 września 1916 roku⁷ spowodowały, że Polaków wysłano na kurs oficerów sztabowych i adiutantów wyższych sztabów.

Na podstawie rozkazu nr 516/3 Szt. Gen. z 27 stycznia 1917 roku komendanta Legionów płk. Stanisława Szeptyckiego wysłano na kurs 22 oficerów, w tym 14 z piechoty, 5 z kawalerii i 3 z artylerii. Miesięczny kurs – od 1 do 28 lutego 1917 roku – zorganizowano w Warszawie w Pałacu Staszica⁸. Komendantem kursu był gen. piechoty Felix von Barth, wykłady zaś pro-

⁷ J. Rydel, *W służbie cesarza i króla. Generałowie i admirałowie narodowości polskiej w siłach zbrojnych Austro-Węgier w latach 1868–1918*, Kraków 2001, s. 19.

⁸ Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (dalej: CAW), Komenda Legionów Polskich, sygn. I.120.1.116, Lista oficerów skierowanych na kurs oficerów sztabowych i adiutantów wyższych sztabów, s. 185–186.

wadzili Niemcy, na przykład taktykę ogólną i służbę sztabów wykladał mjr v. Wulffen. Sluchaczy kursu zapoznano tylko z techniką pracy sztabowej, organizatorzy założyli bowiem, że polscy oficerowie po szkoleniu będą jedynie wykonawcami zamiaru i decyzji niemieckiego dowódcy. Kursanci nie odbyli także praktycznego stażu w sztabach niemieckich (fot. 1).

W rozkazie nr 280 Komendy Legionów Polskich z 22 marca 1917 roku podano, że 9 marca 1917 roku kurs oficerów sztabowych i adiutantów wyższych sztabów ukończyło 22 oficerów, przy czym uznano, iż: trzech oficerów nadaje się do przydziału do służby w Sztabie Generalnym, siedmiu oficerów – nadaje się w przyszłości do przydziału do Sztabu Generalnego, ośmiu oficerów – nadaje się na adiutantów do służby w wyższych sztabach i czterech oficerów – nie nadaje się do służby sztabowej. Zaplanowano, że w przyszłości zostaną oni wyznaczeni do objęcia stanowisk oficerów sztabu w Wojsku Polskim w charakterze przydzielonych do Sztabu Generalnego (miało to odpowiadać czasowemu przydziałowi do Sztabu Generalnego Wojska Polskiego) oraz adiutantów wyższych sztabów. Oficerowie przydzieleni do Sztabu Generalnego mieli prawo do noszenia mundurów swojej broni oraz odznaki – wężyka na kołnierzu i akselbantów przez prawe ramię, a oficerowie przydzieleni do wyższych sztabów (brygada i wyżej) jako adiutanci mogli nosić mundur swojej broni i akselbanty przez prawe ramię. Inni oficerowie (adiutanci pułków itd.) nie mieli prawa do noszenia akselbantów. Absolwenci kursu otrzymali następujące przydziały:

a) do Sztabu Generalnego Legionów Polskich jako oficerowie sztabu Brygady trafiło trzech prymusów kursu:

- rtm. kaw. Juliusz Kleeberg – do Komendy 3 Brygady,
- kpt. piech. Marian Kukiel – do Komendy 2 Brygady,
- kpt. piech. Julian Stachiewicz – do Komendy 1 Brygady;

b) do pułków piechoty zostali skierowani:

- por. piech. Alojzy Przeździecki – do 6 Pułku Piechoty,
- por. piech. Stefan Iwanowski – do 3 Pułku Piechoty;

c) do swoich oddziałów wrócili:

- kpt. art. Zygmunt Dzwonkowski – do Komendy Legionów, czasowo jako adiutant,
- kpt. piech. Tadeusz Piskor – do 1 Pułku Piechoty,
- por. piech. Mieczysław Ścieżyński – do 1 Pułku Piechoty,
- kpt. piech. Łukoski Kazimierz – do 2 Pułku Piechoty,
- kpt. piech. Władysław Gniady – do 2 Pułku Piechoty,
- por. piech. Bogusław Szul – do 3 Pułku Piechoty,
- por. piech. Eugeniusz Elsenberg – do 3 Pułku Piechoty,
- kpt. piech. Ferdynand Zarzycki – do 4 Pułku Piechoty,
- kpt. piech. Władysław Smolarski – do 4 Pułku Piechoty,
- por. piech. Waław Stachiewicz – do 5 Pułku Piechoty,
- por. piech. Stanisław Łapiński – do 5 Pułku Piechoty,
- por. piech. Kamski Maksymilian – do 6 Pułku Piechoty,
- por. piech. Wilhelm Rückemann – do 6 Pułku Piechoty,
- kpt. art. Przemysław Barthel de Weydenthal – do 1 Pułku Artylerii,
- por. kaw. Bolesław Długoszowski – do 1 Pułku Ułanów,
- por. kaw. Tadeusz Grabowski – do 2 Pułku Ułanów,

– por. kaw. hr. Stanisław Rostworowski – do Krajowego Inspektoratu Zaciągu do Wojska Polskiego⁹.

W 1918 roku po 123 latach niewoli powstała niepodległa Druga Rzeczpospolita¹⁰. Na kształt armii oraz stosunki w Wojsku Polskim po odzyskaniu niepodległości duży wpływ wywarły wydarzenia okresu I wojny światowej. Na jej frontach w szeregach armii rosyjskiej, niemieckiej i austro-węgierskiej walczyło około 2,9 mln Polaków, których ponad pół miliona poległo, zmarło lub zaginęło bez wieści¹¹. Po wojnie przyspieszono prace nad tworzeniem struktur państwowych. Już w październiku 1918 roku Komisja Wojskowa Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego przystąpiła do organizowania Sztabu Generalnego Wojsk Polskich¹². 25 października 1918 roku Rada wydała dekret ustanawiający urząd szefa Sztabu Generalnego Wojsk Polskich¹³, a 26 października 1918 roku Komisja Wojskowa została przekształcona w Ministerstwo Spraw Wojskowych¹⁴. Jego tymczasowym kierownikiem został płk inż. Jan Wroczyński.

11 listopada 1918 roku Rada Regencyjna¹⁵ przekazała całą władzę wojskową i naczelne dowództwo wojsk polskich brygadierowi Józefowi Piłsudskiemu¹⁶. Sprawował je do marca 1921 roku na podstawie tak zwanej Małej Konstytucji¹⁷. Z powodu osobowości Józefa Piłsudskiego praktyka polityczna wychodziła jednak poza ramy tego dokumentu. Jako naczelnik państwa nie pozwolił na kontrolę swojego urzędu przez parlament, a uchwałą z 20 lutego 1919 roku, mówiącą, że państwo znajduje się w stanie wojny, pozwoliła mu na połączenie stanowisk naczelnika państwa i naczelnego wodza. Dzięki temu mógł wpływać na najważniejsze decyzje w państwie i wojsku¹⁸.

Regularna armia polska, która zniknęła w 1831 roku po upadku powstania listopadowego, w odrodzonej Polsce tworzona na nowo, potrzebowała oficerów. Przyjmowano wszystkich,

⁹ CAW, Komenda Legionów Polskich, sygn. I.120.1.116, Rozkaz nr 280 Komendy Legionów Polskich z 22.03.1917 r., s. 226.

¹⁰ Vide: A. Dziurok et al., *Od niepodległości do niepodległości. Historia Polski 1918–1989*, Warszawa 2010; C. Brzoza, A.L. Sowa, *Historia Polski 1918–1945*, Kraków 2006; A. Garlicki, *Drugiej Rzeczypospolitej początki*, Wrocław 1996; W. Pobóg-Malinowski, *Najnowsza historia polityczna Polski*, t. II 1914–1939, Gdańsk 1990.

¹¹ Vide M. Wrzosek, *Polski czyn zbrojny podczas pierwszej wojny światowej 1914–1918*, Warszawa 1990; M. Wrzosek, E. Kozłowski, *Historii oręża polskiego 1795–1939*, Warszawa, 1984; *Polski Wiek XX. Dwudziestolecie międzywojenne*, t. 1., J. Tazbir (red.), Warszawa 2009; *Zarys dziejów Polski*, Warszawa 1979.

¹² CAW, Biuro Historyczne, sygn. I. 341.1.418. Projekt organizacji naczelnych władz wojskowych opracowany w październiku 1918 r. przez Komisję Wojskową.

¹³ Dziennik Praw Królestwa Polskiego (dalej: DzPKP) nr 13 z 29.10.1918 r., poz. 29, Dziennik Rozporządzeń Komisji Wojskowej nr 1 z 28.10.1918 r., poz. 5, Rada Regencyjna mianowała 28 października 1918 r. na pierwszego szefa Sztabu Generalnego WP gen. por. Tadeusza Jordan-Rozwadowskiego. DzPKP nr 13, poz. 29, z 29.10.1918 r.

¹⁴ Dekret Rady Regencyjnej o utworzeniu ministerstw: spraw zewnętrznych, spraw wojskowych, komunikacji i aprowizacji. Dziennik Rozporządzeń Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 3, poz. 26, z 4.11.1918 r.

¹⁵ Więcej: Z.J. Winnicki, *Rada Regencyjna Królestwa Polskiego (1917–1918)*, Wrocław 1991.

¹⁶ Orędzie Rady Regencyjnej w przedmiocie przekazania Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich Brygadierowi Józefowi Piłsudskiemu, Dziennik Praw Państwa Polskiego nr 17 z 1918 r., poz. 38.

¹⁷ W założeniu twórców tzw. Mała Konstytucja miała obowiązywać nie dłużej niż 4 tygodnie. W tym terminie bowiem przewidywano uchwalenie tymczasowej konstytucji zawierającej przepisy o organizacji naczelnych władz w państwie. Do tego jednak nie doszło i Mała Konstytucja obowiązywała do końca kadencji Sejmu Ustawodawczego. Stanisław Krukowski, *Sejm Ustawodawczy 1919–1922*, „Zapiski Historyczne” t. XXXVIII 1986, z. 1, s. 100.

¹⁸ *Ustawa z 1 lipca 1920 r. o utworzeniu Rady Obrony Państwa*. DzURP z 1920 r. nr 53, poz. 327; J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2009, s. 523.

chętnych, nie patrząc, czy są z byłych armii zaborczych: austriackiej, rosyjskiej, niemieckiej, czy z Legionów Polskich, Polskiego Korpusu Posiłkowego, Polskiej Organizacji Wojskowej, Korpusów Wschodnich, czy z Armii Polskiej we Francji¹⁹.

Według stanu na 16 sierpnia 1919 roku w Wojsku Polskim było 16 474 oficerów, w tym z byłych armii zaborczych aż 11 303 (68,6%): z byłej armii austriackiej – 6882 (41,8%), z armii rosyjskiej – 4337 (26,3%), z armii niemieckiej – 84 (0,5%), z Legionów Polskich – 3136 (19%), ze Szkoły Podchorążych w Warszawie – 461 (2,8%), z Polskiej Organizacji Wojskowej – 118 (0,7%) i po kursach cywilnych – 1456 (8,9%)²⁰. Aby uzupełnić ten stan, należy jeszcze doliczyć 1150 oficerów z Armii Wielkopolskiej, spośród których 939 oficerów było z byłej armii niemieckiej, a także 181 z byłego I Korpusu i byłej armii rosyjskiej oraz 18 z armii austriackiej²¹.

Badacze zwracają uwagę na specyficzne cechy korpusu oficerskiego WP. Powstał z *oficerów trzech armii i kilku formacji ochotniczych, szkolonych według metod byłych armii zaborczych i francuskich, a oficerowie reprezentowali często skrajnie odmienne koncepcje prowadzenia walki i stosunku do żołnierzy*²².

Tadeusz Hołówko, legionista, zanotował: *Weszły do armii polskiej całe zastępy zupełnie zrusyfikowanych lub zaustriaczonych oficerów, którzy są całkowicie przesiąknięci duchem panującym w tych armiach, a tak dalekim od wzoru oficera – obywatela. Na domiar złego, wskutek tragicznej doli narodu polskiego, znaczna część obecnych oficerów polskich przez kilka lat walczyła ze sobą – będąc we wrogich armiach, co pomimo wszystko do dziś jeszcze pozostawia pewien przykry osad w ich wzajemnych stosunkach, z drugiej strony oficerowie formacji ochotniczych wciąż jeszcze nie mogą zapomnieć o tych różnicach politycznych, które ich dawniej dzieliły*²³.

Natomiast gen. dyw. Eugeniusz de Henning-Michaelis zapisał: *Olbrzymia część polskich oficerów okazała się zupełnie nieprzygotowana do pracy moralno-etycznej nad duszą żołnierza, nie znała historii i geografii naszej, nie umiała nawet mówić po polsku*²⁴.

Problem ten dostrzegły też władze wojskowe, dlatego 7 grudnia 1918 roku wydano rozkaz Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego do wojska: *Mimo specjalnie ciężkich warunków musi powstać wojsko silne, wewnętrznie jednolite, oparte na bezwzględnej karności i świadomej dyscyplinie. Cel ten muszą osiągnąć twórcy armii polskiej, oficerowie, łamiąc stanowczo wszelkie trudności i przeszkody. Obecnie wymagam właśnie pracy, która by zmierzała do uzyskania dobrowolnego poddania się żołnierzy woli kierowniczej swojego oficera*²⁵.

¹⁹ Szerzej: P. Stawecki, *Rodowód i struktura społeczna korpusu oficerskiego Drugiej Rzeczypospolitej*, „Materiały i Studia do Historii Wojskowości” 1981, t. XXIII; idem, *Oficerowie dyplomowani wojska Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1997; M. Cieplewicz, *Wojsko Polskie w latach 1921–1926*, Wrocław 1998; *Zarys dziejów wojskowości polskiej w latach 1864–1939*, P. Stawecki (red.), Warszawa 1990; J. Odziemkowski, *Wojsko 1918–1920. Organizacja i struktura*, Warszawa 2001.

²⁰ T. Wójcik, *Oficerowie kawalerii w Siłach Zbrojnych II Rzeczypospolitej. Próba analizy socjologicznej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2008 No 3079, s. 428.

²¹ *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919. Wybór źródeł*. A. Czubiński i B. Polak (oprac.), Poznań 1983, s. 345–346.

²² Szerzej: P. Madejczyk, *Kształtowanie się korpusu oficerskiego Wojska Polskiego w latach 1918–1921*. „Kwartalnik Historyczny” 1984 (R. 91) nr 3.

²³ T. Hołówko, *Oficer polski*, Warszawa 1921, s. 21–22.

²⁴ E. de Hennig-Michaelis, *W zamęcie*, Warszawa 1929, s. 29.

²⁵ CAW, Kolekcje Materiałów Drukowanych i Archiwaliów Prywatnych, sygn. I.440.12.1, Rozkaz Naczelnego Wodza z 7 grudnia 1918 r.

Już 10 grudnia 1918 roku wdrożono w życie pierwszą strukturę organizacyjną Ministerstwa Spraw Wojskowych z podziałem na siedem departamentów²⁶. Organizowaniem szkolnictwa wojskowego miał się zająć Departament VII Szkolnictwa Wojskowego, z gen. ppor. Janem Jacyną na czele (fot. 2)²⁷. Podstawowym zadaniem szkolnictwa wojskowego było przygotowanie kadry dowódczej do przyszłego konfliktu zbrojnego. Oceniono, że *oficerowie napływający żywiołowo pod sztandary polskie pochodzą z różnorodnych formacji wojskowych i tym samym gwarantować nie mogą tej jednolitości w kierunku i sposobie nauczania żołnierzy, jaka ze względu na sprawność każdej Armii jest nieodzowna*²⁸. Dlatego za konieczne uznano zorganizowanie dla oficerów *tymczasowych kursów o treściwym, lecz możliwie skróconym (termin 2–3 miesiące) programie w celu:*

1. *Wyrównania mniej więcej poziomu ich wiedzy wojskowej;*

2. *Zapoznania ich z przyjętymi przez Wojsko Polskie regulaminami, względnie ustawami*²⁹.

Problemem odradzającego się Wojska Polskiego był brak kadr dowódczych, zwłaszcza kadry przygotowanej do pracy w sztabach, w tym w Sztabie Generalnym. W zestawieniu Oddziału V Naczelnego Dowództwa WP (NDWP) wykazano 197 adiutantów sztabowych jako stan faktyczny, natomiast według stanu etatowego powinno być 302 oficerów, czyli brakowało 105³⁰. Aby temu zaradzić, Naczelne Dowództwo WP wspólnie z Ministerstwem Spraw Wojskowych zorganizowało kursy dla adiutantów sztabowych. Już 22 lutego 1919 roku NDWP rozkazem nr 82 powołało I kurs adiutantów sztabowych przy Sztabie Generalnym. Na kierownika kursu wyznaczono gen. ppor. Stefana Majewskiego. Oddział IX Sztabu Generalnego przydzielił mu adiutanta i jednego oficera ekonomicznego, a Dowództwo Okręgu Generalnego (DOG) Warszawa wyznaczyło żołnierzy do zabezpieczenia szkolenia. Pod względem gospodarczym kurs podporządkowano Komisji Kasowej Sztabu Generalnego.

Na I kurs – rozpoczęto go 10 marca 1919 roku – skierowano po jednym oficerze (poruczniku lub młodszym kapitanie) z wszystkich pułków piechoty, artylerii i jazdy, i to niezależnie od tego, czy pułki (oddziały) znajdowały się w kraju, czy w polu, natomiast z DOG – tylko po jednym oficerze z oddziałów technicznych. Przełożonym polecono wyznaczyć kilku zdolnych oficerów, którym rokowano, że sprawdzą się na samodzielnych odpowiedzialnych stanowiskach, ponadto wytrzymałych fizycznie i w wieku najwyżej 26 lat. Zaznaczono, że najzdolniejsi oficerowie po ukończeniu kursu zostaną kandydatami na adiutantów wyższych sztabów³¹.

²⁶ Dekret Naczelnego Wodza z 10.12.1918 r. zatwierdził szefów pięciu departamentów, a następnie dwóch departamentów: Wojskowo-Prawnego i Szkolnictwa Wojskowego, CAW, Dziennik Rozkazów Dziennych Ministerstwa Spraw Wojskowych 1918/19 r., Dziennik Rozkazów Wojskowych nr 11 z 15.12.1918 r., poz. 275.

²⁷ Zatwierdzony na szefa Departamentu Szkolnictwa Wojskowego na mocy rozkazu z 2.12.1918 r., CAW, Dziennik Rozkazów Dziennych Ministerstwa Spraw Wojskowych 1918/19 r., sygn. I.300.1.435, Gabinet Ministra Spraw Wojskowych; J. Jacyna, *W wolnej Polsce. Przeżycia (1918–1923)*, Warszawa 1927, s. 21.

²⁸ Tymczasowe kursy instruktorskie dla oficerów – gen. por. Modest Romiszewski. CAW, Oddział III, Szt. M.S.W., sygn. I.300.8.2, M.S.W. Departament Szkolnictwa Wojskowego, 20 stycznia 1919 r., nr 245.

²⁹ Ibidem.

³⁰ CAW, Oddział V NDWP, sygn. I.301.11.34, Zestawienie i zapotrzebowanie adiutantów sztabowych.

³¹ CAW, Rozkazy Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.303.5.4, Rozkaz NDWP nr 82 z 22 lutego 1919 r.

Fot. 2. Gen. ppor. Jan Jacyna

Źródło: CAW, Album, sygn. 38.19.

Kurs zakończył się 19 kwietnia 1919 roku³², a 29 kwietnia Naczelne Dowództwo WP, na podstawie rozkazu nr 122 z 10 kwietnia 1919 roku, wydało rozkaz nr 132, na mocy którego oficerów z pierwszego kursu adiutantów przydzielono – jako adiutantów przy sztabach – do następujących jednostek:

- a) Dowództwa Grupy Litewsko–Białoruskiej:
 - kpt. Marian Morawski z 32 Pułku Piechoty (baon zapasowy),
 - por. Władysław Chmura z 3 Pułku Artylerii Wałowej,
 - por. Ernest Durkalec z 14 Pułku Piechoty,
 - por. Tadeusz Muennich z Dowództwa Okręgu Wojskowego Rzeszów,
 - por. Władysław Suracki ze Straży Granicznej,
 - por. Jan Matuszek z 16 Pułku Piechoty;
- b) Dowództwa Grupy Podlaskiej:
 - ppor. Tadeusz Rudnicki z 25 Pułku Piechoty;
- c) Dowództwa Grupy Wołyńskiej:
 - ppor. Miron Duda z 1 Pułku Artylerii Górskiej,
 - ppor. Karol Klimosch z 18 Pułku Piechoty;
- d) Naczelnego Dowództwa Oddziału IV:
 - rtm. Henryk Ortwein z 4 Pułku Ułanów,
 - por. Mieczysław Łebkowski z 1 Pułku Ułanów,

³² CAW, Rozkazy Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.303.5.4, Rozkaz NDWP nr 122 z 10 kwietnia 1919 r.

- por. Stanisław Olszewski z 9 Pułku Ułanów,
- por. Władysław Żelek z 1 Pułku Artylerii Wałowej,
- por. Maksymilian Rietmann z 2 Pułku Artylerii Ciężkiej,
- por. Stefan Zagórski z 4 Baonu Saperów,
- ppor. Stanisław Sroka z 1 Dywizjonu Artylerii Konnej,
- ppor. Wojciech Fyda z 3 Pułk Artylerii Polowej,
- ppor. Jan Drewnowski z 1 Baonu Saperów,
- ppor. Piotr Zborowski z Inspektoratu Artylerii,
- ppor. Ignacy Gruca z Kadry Baonu Saperów Przemyśl;
- e) Naczelnego Dowództwa Oddział V:
 - ppor. Tadeusz Wardejn Zagórski ze Szkoły Podchorążych;
- f) Naczelnego Dowództwa Oddział VI:
 - kpt. Jerzy Żychowski z 8 Pułku Artylerii Polowej,
 - por. Stefan Starzyński z 35 Pułku Piechoty,
 - ppor. Stanisław Młodzianowski z 12 Pułku Ułanów do Kwatery Attaché;
- g) Głównego Dowództwa Poznań:
 - kpt. Roman Umiasztowski z 36 Pułku Piechoty;
- h) Inspektoratu Artylerii:
 - por. Aleksander Zawadzki z Inspektoratu Artylerii;
- i) Dowództwa Okręgu Generalnego Kielce:
 - por. Andrzej Libich z 26 Pułku Piechoty,
 - por. Józef Roźniecki z Dowództwa Okręgu Generalnego Kielce;
- j) Dowództwa Okręgu Generalnego Łódź:
 - por. Edward Wieliczker z 17 Pułku Piechoty;
- k) dyspozycji ministra spraw wojskowych:
 - por. Bronisław Mokrzycki z 8 Pułku Ułanów,
 - por. Witold Riess z 6 Pułku Ułanów;
- k) dyspozycji szefa kolejnictwa wojskowego:
 - por. Wiktor Ratycki z Lotniczego Batalionu Uzupełnień w Warszawie,
 - por. Czesław Grubert z 8 Pułku Piechoty.

Po zakończeniu kursu słuchacze udali się na urlop (do 30 kwietnia 1919 roku), po którym powrócili do swoich oddziałów. Absolwenci I kursu adiutantów niewymienieni w rozkazie pozostali w swoich formacjach i byli w dyspozycji szefa Sztabu Generalnego WP³³, natomiast oficerowie, którzy uzyskali przydziały, rozliczyli się i udali do nowych miejsc służby.

Wzorem państw europejskich Wojsko Polskie powołało – na mocy rozkazu Naczelnego Dowództwa WP nr 112 z 26 marca 1919 roku – korpus oficerów Sztabu Generalnego. W jego skład weszli oficerowie od kapitana włącznie, którzy ukończyli wyższą szkołę wojenną (Akademię Sztabu Generalnego) i wykazali się zdolnościami w pełnieniu służby Sztabu Generalnego lub ukończyli kursy wojenne Sztabu Generalnego w czasie wojny, a pełniąc służbę w Sztabie, wykazali się doskonałą jego znajomością oraz specjalnymi uzdolnieniami w tej dziedzinie. W skład korpusu weszli także oficerowie, którzy nie ukończyli szkół Sztabu

³³ CAW, Rozkazy Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.303.5.4, Rozkaz NDWP nr 132 z 29 kwietnia 1919 r.

Fot. 3. Ppłk Jan Thullie

Źródło: CAW, KGIŃ, sygn. I.480.699.

Generalnego ani kursów, ale zajmowali stanowiska oficerów Sztabu Generalnego i wykazali się wybitnymi zdolnościami.

O przyjęciu oficerów do korpusu decydowała specjalnie powołana komisja. Jej zadaniem było ustalenie warunków przyjmowania oficerów do korpusu, sprawdzenie nadesłanych dokumentów i zakwalifikowanie na kandydatów do korpusu oficerów Sztabu Generalnego. Przewodniczącym komisji został gen. por. Eugeniusz de Henning-Michaelis, a członkami ppłk Jan Thullie (fot. 3) i ppłk Julian Stachewicz. Członkowie komisji mieli głos decydujący, ale o ostatecznym przyjęciu do korpusu decydował szef Sztabu Generalnego na podstawie wniosków przedstawionych przez komisję i wolnych miejsc itd.

Pierwsze posiedzenie komisji odbyło się 29 marca 1919 roku w gabinecie szefa Oddziału I Sztabu Generalnego WP ppłk. Jana Thulliego³⁴ (plac Saski 7). Nazwiska oficerów przyjętych do korpusu oficerów Sztabu Generalnego ogłaszano w rozkazie Sztabu Generalnego po każdym posiedzeniu komisji. Wymienieni w rozkazie oficerowie mieli prawo *nosić nazwę: kapitan, major Sztabu Generalnego, etc. i nosić mundur wg przepisów*³⁵. Od 15 kwietnia 1919 roku zabroniono innym oficerom noszenia mundurów oficerów Sztabu Generalnego. Korpus ten miał zastąpić austriackie i rosyjskie ekscelencje oraz obsadzić puste stanowiska w sztabach różnych szczebli, w tym w Sztabie Generalnym i Ministerstwie Spraw Wojskowych. Zgodnie

³⁴ CAW, KGIŃ, sygn. I.480.699, Ppłk Jan Thullie,

³⁵ CAW, Rozkazy Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.303.5.4, Rozkaz Naczelnego Dowództwa WP nr 112 z 26 marca 1919 r. o ustanowieniu korpusu oficerów Sztabu Generalnego.

Fot. 4. Gen. ppor. Edmund Hauser

Źródło: CAW, KGiO, sygn. I.480.191.

z ustaleniami podkomisji Sejmowej Komisji Wojskowej korpus oficerów Sztabu Generalnego miał mieć wybitnie charakter narodowo-polski i kandydaci do tego Korpusu muszą być nieposzlakowanego narodowego charakteru i poczucia, z tych względów winno się go udostępnić w znacznej mierze oficerom niekadrowym z byłych armii państw zaborczych o odpowiednim wojskowym przygotowaniu i wykształceniu ogólnem³⁶.

4 czerwca 1919 roku Rada Wojskowa przy ministrze spraw wojskowych, której przewodniczył gen. por. Eugeniusz de Henning–Michaelis, uchwaliła, że oficerowie Sztabu Generalnego będą mianowani na stanowiska szefów sztabu przy dowództwach okręgów generalnych i wezmą współodpowiedzialność za wyniki operacji bojowych. Zrezygnowano z tworzenia stanowisk szefów sztabu przy inspektorach broni, przy których nie było sztabów, ale podjęto decyzję stworzenia stanowisk kierowników pracy wewnętrznej dla oficerów Sztabu Generalnego przy tych inspektorach. Odpowiedzialność za ich pracę mieli brać inspektorzy, specjalnie powołani spośród najstarszych, najbardziej doświadczonych oficerów³⁷.

Dobre rezultaty I kursu zachęciły Naczelne Dowództwo WP do zorganizowania II kursu adiutantów. Rozpoczął się on 1 maja 1919 roku w Warszawie, jego kierownikiem był gen. ppor. Edmund Hauser (fot. 4)³⁸, adiutantem por. Lenartowicz, oficerem ekonomicznym

³⁶ CAW, Oddział V NDWP, sygn. I.301.11.33, Pismo o osobowym formowaniu polskiego Sztabu Generalnego Departamentu dla Spraw Osobowych M.S.Wojsk. z dnia 6.04.1919 r.

³⁷ CAW, Oddział V NDWP, sygn. I.301.11.33, Uchwała Rady Wojskowej przy Ministrze Spraw Wojskowych nr154 z 5.06.1919 r.

³⁸ CAW, KGiO, sygn. I.480.191, Gen. ppor. Edmund Hauser.

I kurs Wojennej Szkoły...

por. Koraszewski³⁹, a wykłady prowadzili, między innymi, pierwszy oficer sztabowy i czterech oficerów Francuskiej Misji Wojskowej w Polsce⁴⁰. Kurs, zorganizowany na takich samych zasadach i warunkach jak pierwszy kurs adiutantów, zakończył się 7 czerwca 1919 roku. Część słuchaczy pozostała na kursie Sztabu Generalnego, a pozostali powrócili do macierzystych oddziałów⁴¹. Spośród absolwentów II kursu adiutantów przydzielali na adiutantów sztabowych otrzymali:

- ppor. Leon Pruszanowski z 2 Pułku Ułanów – do grupy generała Gustawa Zygadłowicza;
- ppor. Władysław Laudyn z Brygady Lwowskiej – do 10 Dywizji Piechoty;
- ppor. Stanisław Mrowiec z 3 Pułku Piechoty Legionów – do sztabu gen. Aleksandra Karnickiego;
- por. Jerzy Węgliński z 4 Pułku Ułanów – do 8 Dywizji Piechoty;
- ppor. Adam Remigiusz Grocholski 12 Pułku Ułanów – do sztabu gen. Aleksandra Karnickiego;
- ppor. Mieczysław Ewert z Głównego Dowództwa Poznań – do Dowództwa Frontu Wielkopolskiego;
- ppor. Antoni Rogowski z 1 Dywizji Strzelców Wielkopolskich – do Dowództwa Frontu Wielkopolskiego;
- por. Eugeniusz Stec z 30 Pułku Piechoty – do sztabu gen. Aleksandra Karnickiego;
- por. Jan Apoznański z 36 Pułku Piechoty – do 18 Brygady Piechoty;
- ppor. Jerzy Jagiełło z Dowództwa Twierdzy Dęblin – do 20 Brygady Piechoty;
- ppor. Adam Riedl z 4 Pułku Artylerii Polowej – do 8 Dywizji Piechoty;
- ppor. Zygmunt Zalewski z 7 Pułku Ułanów – do Dowództwa Frontu Południowo-Zachodniego;
- por. Eugeniusz Dmochowski z 24 Pułku Piechoty – do Naczelnego Dowództwa WP (Oddział IV);
- por. Kazimierz Stocki z 2 Pułku Ułanów – do Naczelnego Dowództwa WP (Oddział IV);
- por. Tadeusz Skwarczyński z 3 Pułku Artylerii Ciężkiej – do Naczelnego Dowództwa WP (Oddział IV);
- ppor. Antoni Kruczkiewicz z 5 Pułku Artylerii Polowej – do Naczelnego Dowództwa WP (Oddział IV);
- ppor. Edward Wojciechowski z Dowództwa Okręgu Generalnego Kielce – do Naczelnego Dowództwa WP (Oddział IV);
- ppor. Zygmunt Cetnerowski z 2 Pułku Strzelców Kowieńskich – do 7 Dywizji Strzelców;
- por. Stefan Uziembło z 1 Pułku Strzelców Podhalańskich – do Naczelnego Dowództwa WP (Oddział V) jako adiutant szefa Sztabu Generalnego WP;
- por. Stanisław Burchacki z Okręgu Wojskowego Ciechanów – do Ministerstwa Spraw Wojskowych (Departament III);
- ppor. Karol Dąbrowski z 18 Pułku Piechoty – do Ministerstwa Spraw Wojskowych (Departament IV Personalny);
- ppor. Adam Kozubowski z 16 Pułku Piechoty – do Ministerstwa Spraw Wojskowych (Departament IV Personalny);

³⁹ CAW, Rozkazy Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.303.5.4, Rozkaz NDWP nr 121 z 8 kwietnia 1919 r.

⁴⁰ CAW, Rozkazy Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.303.5.4, Rozkaz NDWP nr 145 z 17 maja 1919 r.

⁴¹ CAW, Rozkazy Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.303.5.4, Załącznik nr 1 do rozkazu NDWP nr 155 z 2 lipca 1919 r.

– ppor. Antoni Flisowski z 10 Dyonu Artylerii Polowej – do Ministerstwa Spraw Wojskowych (Departament VII Artyleryjski);

– por. Józef Świerczyński (na kursie Sztabu Generalnego) z Inspektoratu Szkolenia WP – do Inspektoratu Szkolenia w Ministerstwie Spraw Wojskowych;

– por. Julian Duczyński z 4 Pułku Piechoty – do Instytutu Wojskowo-Technicznego Ministerstwa Spraw Wojskowych;

– por. Stefan Sykora z 20 Pułku Piechoty – do Dowództwa Okręgu Generalnego Kraków;

– por. Tadeusz Heller z 12 Pułku Artylerii Polowej – do Dowództwa Okręgu Generalnego Lublin;

– por. Tadeusz Mierzejewski z 21 Pułku Piechoty – do Dowództwa Okręgu Generalnego Łódź⁴².

Wymienieni oficerowie zostali umieszczeni w wykazie według zdolności. Pierwszych 15 rekomendowano do Szkoły Sztabu Generalnego, ale nie zostali do niej przyjęci z powodu *niedostatecznej rangi podporucznika*⁴³. Pozostali słuchacze kursu otrzymali status adiutantów sztabowych i musieli czekać na przydziały.

Potrzeby polskich sił zbrojnych, doświadczenia I wojny światowej oraz szybkie utecniczenie pola walki zmusiły władze wojskowe do poszukiwania drogi budowy nowoczesnej armii i szkolnictwa wojskowego. Wzorców szukano między innymi w systemach szkolenia Rosji, Niemiec i Austro-Węgier. Dyskutowano nad wyborem systemu szkolenia żołnierzy, kształcenia oficerów i zarządzania szkolnictwem wojskowym. Zastanawiano się, jaki ma być przyszły oficer: czy ma to być inżynier, czy oficer pola walki, czy może inżynier pola walki. Rozpatrywano także kwestię akademizacji szkół oficerskich, przekształcenia ich w uczelnie wyższe⁴⁴.

Na uwagę zasługuje projekt Aleksandra Witolda Aleksandrowicza. Ten absolwent Wojskowej Szkoły Inżynierii w Petersburgu zaproponował, żeby *zapełnić pustkę powstałą wskutek wiekowego prawie zaniechania nauki wojskowej*. Jego zdaniem, *technika wywiera [...] wpływ decydujący na strategię i jej młodszą siostrę – taktykę, dlatego należy najbaczniejszą uwagę zwrócić na wykształcenie techników wojskowych... trzeba się wziąć energicznie do tworzenia szkół technicznych i akademii wojskowych*⁴⁵. Zasugerował, żeby budowę akademii rozpocząć od stworzenia wydziału wojskowego przy politechnice, a następnie rozbudować go w akademię wojskową⁴⁶.

Na początku 1919 roku ciekawy pomysł przedstawił por. Jerzy Szydłowski. Postulował utworzenie Akademii Sztabu Generalnego, która miałaby przygotować oficerów wojsk lądowych do służby w Sztabie Generalnym. W czasie dwóch lat nauki słuchacze mieli zrealizować program zawierający przedmioty wojskowe i prawne, języki obce, a także ćwiczenia we władaniu bronią oraz jazdy konnej⁴⁷.

⁴² CAW, Rozkazy Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.303.5.4, Załącznik nr 1. do rozkazu Naczelnego Dowództwa WP nr 155. z dn. 2 VII 1919 r.

⁴³ CAW, Oddział V NDWP, sygn. I.301.11.34, Lista oficerów, słuchaczy II kursu adiutantów, którzy ukończyli kurs.

⁴⁴ R. Tomaszewski, *Akademizacja szkolnictwa wojskowego II Rzeczypospolitej*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1994 t. XXXVI, s. 257.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ A.W. Aleksandrowicz, *W sprawie akademii inżynierii wojskowej w Polsce*, „Bellona” 1918 nr 6, s. 444–450.

⁴⁷ J. Szydłowski, *Polski Sztab Generalny*, „Bellona” 1919, z. 1, s. 23–24.

Zgłaszane propozycje najczęściej odwoływały się do doświadczeń dydaktycznych i myśli wojskowej państw zaborczych, nie zawsze sprawdzonych. Przykładem utworzenie Wyższej Szkoły Intendentury Wyższej Szkoły Wojennej, której organizację powierzono oficerom tylko z jednej armii, tj. oficerom intendentom byłej armii rosyjskiej, którzy narzucili szkole program Akademii Intendenckiej w Piotrogradzie⁴⁸.

Polskie władze wojskowe wołały korzystać z rozwiązań armii francuskiej, która wygrała I wojnę światową i była najbliższym wojskowym sojusznikiem Polski. Współpracę z Francją zapoczątkował pod koniec 1918 roku Komitet Narodowy Polski w Paryżu, który – organizując Armię Polską we Francji – zwrócił się do władz francuskich o skierowanie do Polski doradców wojskowych. Na podstawie umowy z 25 kwietnia 1919 roku do Polski przybyła Francuska Misja Wojskowa, z gen. Paul'em Prosperem Henrysem na czele⁴⁹, mająca w składzie oficerów specjalistów od wszystkich rodzajów broni. *Szef Misji miał za zadanie współpracę z Naczelnym Wodzem pod względem organizacji i wyszkolenia Armii Polskiej*⁵⁰. Misja miała zorganizować Ministerstwo Spraw Wojskowych, Sztab Generalny i różnego typu szkoły wojskowe⁵¹.

Ze względu na czerpanie z francuskich doświadczeń dydaktycznych i z francuskiej myśli wojskowej lata 1918–1928 w polskim szkolnictwie wojskowym są nazywane okresem francuskim⁵². Krajowe szkolnictwo wspierali polscy oficerowie kształceni w wojskowych szkołach Francji⁵³. Wrogo do Francuskiej Misji Wojskowej odnosił się Józef Piłsudski i nie ukrywał tego. Denerwowała go zarówno sama obecność obcych oficerów w roli doradców wojskowych, jak i ich cenzorska postawa wobec oficerów polskich, a także to, że Misja powstała w wyniku negocjacji Romana Dmowskiego – jego głównego rywala politycznego – z rządem francuskim.

Nastawienie Naczelnego Wodza negatywnie wpłynęło na stosunki z wyższymi oficerami francuskimi. Także część polskich oficerów odnosiła się z pewną nieufnością do wyniosłych oficerów francuskich, dumnych ze zwycięstwa nad Niemcami i chętnych do pouczenia całego świata. Ale w tym czasie odradzająca się Polska mogła liczyć tylko na Francję, która chciała, żeby Rzeczpospolita była gwarantem jej interesów w Europie Wschodniej. Dlatego też scalane z różnych elementów Wojsko Polskie liczyło na francuską pomoc materialną, moralną i intelektualną.

W 1919 roku Francja wsparła Polskę grupą specjalistów liczącą od 429 do ponad tysiąca oficerów⁵⁴. Dzięki wsparciu Francuskiej Misji Wojskowej powstała w Polsce pierwsza wyższa uczelnia wojskowa. 15 czerwca 1919 roku Ministerstwo Spraw Wojskowych powo-

⁴⁸ CAW, Gabinet Ministra Spraw Wojskowych, sygn. I.300.1.507, Projekt zmian planów naukowych Wydziału Intendentury Wyższej Szkoły Wojennej, Warszawa, 6.06.1923 r.

⁴⁹ Stanowisko szefa Misji zajmowali kolejno: gen. dyw. Paul Henrys od 28.03.1919 r., gen. dyw. Henri Niessel od 16.10.1920 r., gen. dyw. Charles Dupont od 16.12.1921 r., gen. dyw. Charles Charpy od 9.06.1926 r., gen. bryg. Victor Denain od 1.08.1928 r. i płk dypl. Rene Jacques Prioux od 1.10.1931 r. do 30.07.1932 r. W latach 1919–1921 Misja przejęła wiele kompetencji poselstwa francuskiego. Vide: P. Wandycz: *Henrys i Niessel, dwaj pierwsi szefowie francuskiej Misji Wojskowej w Polsce 1919–1921*, „Bellona” 1962.

⁵⁰ CAW, Rozkazy Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.303.5.4, Rozkaz NDWP nr 145 z 17. maja 1919 r.

⁵¹ B. Woszczyński, *Ministerstwo Spraw Wojskowych 1918–1921. Zarys organizacji i działalności*, Warszawa 1972, s. 98–100.

⁵² R. Tomaszewski, *Odbudowa polskiego szkolnictwa wojskowego 1908–1923*, Toruń 1997, s. 90–93.

⁵³ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Ukończyło studia we Francji 53 oficerów polskich.

⁵⁴ B. Woszczyński, *Ministerstwo Spraw Wojskowych...*, op.cit., s. 100.

łało w Warszawie Wojenną Szkołę Sztabu Generalnego, z siedzibą przy alei Jana Chrystiana Szucha 23, z zadaniem wykształcenia oficerów Sztabu Generalnego⁵⁵. Dowódcą Szkoły został były dowódca Legionów Polskich, gen. por. Stanisław Puchalski⁵⁶, I pomocnikiem dowódcy – szef personelu francuskiego ppłk Eugene Jordan, II pomocnikiem dowódcy – ppłk S.G. dr Marian Kukiel (fot. 5)⁵⁷, a od 25 sierpnia 1919 roku płk Stefan Witkowski (zał.)⁵⁸. Zgodnie z umową polsko–francuską Polacy sprawowali tylko władzę administracyjno-dyscyplinarną.

Adiutantami dowódcy mianowano: pierwszym – kpt. Radziwiłła, drugim – ppor. Stanisława Trembińskiego, oficerem gospodarczym został ppor. Stanisław Fleszar, dowódcą oddziału sztabowego i oficerem prowiantowym Szkoły ppor. Wieczorek⁵⁹, komendantem oddziału ekwipacji rtm. Garapich⁶⁰, bibliotekarzem Szkoły por. Stefan Czarnowski⁶¹ (od 22 lipca 1919 roku por. Stanisław Trembiński)⁶², a tłumaczami – ppor. Leon Głowacki i ppor. Grocholski⁶³.

Etat Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego przedstawiał się następująco:

a) personel stały – Polacy: generałowie – 1, oficerowie sztabowi – 1, kapitanowie, subalterni⁶⁴ – 16, podoficerowie – 89; Francuzi: oficerowie sztabowi – 5, podoficerowie – 10. W dyspozycji Szkoły było: koni wierzchowych – 62, koni pociągowych – 4, powozów – 1, wozów taborowych – 1;

b) personel przychodzący: nauczyciele polscy – 5, asystenci i tłumacze (kpt.) – 1, lekarze szkolni – 1; nauczyciele francuscy – 8;

c) personel cywilny: nauczyciele języka francuskiego – 5, maszynistki – 6, telefonistki – 2, posługaczki do kuchni – 2, posługaczki do mycia podłóg – 6, stangreci do powozu – 1, stenografistki według potrzeb – 1;

d) czasowo przydzieleni: słuchacze – 67, ordynansi słuchaczy – 45, konie słuchaczy – 14⁶⁵.

Etat ten uzupełniono: przydzielono 2 podoficerów gospodarczych i szeregowca gospodarczego dla oficera kasowego; podoficera gospodarczego (podoficera prowiantowego); 2 szeregowców (pomocników kucharza) oraz szeregowca (rymarza i siodlarza)⁶⁶. Do 44 powiększono liczbę szeregowców do obsługi koni⁶⁷.

⁵⁵ Dodatek Tajny nr 10 T do Dziennika Rozkazów Wojskowych z 18 września 1919 r., poz. 93.

⁵⁶ Od 21 sierpnia 1919 roku gen. Stanisław Puchalski był przewodniczącym Centralnej Komisji Wyszkożenia WP, organu doradczego przy Ministerstwie Spraw Wojskowych. Dodatek do Dziennika Rozkazów Wojskowych nr 8 z 21.08.1919 r., poz. 69.

⁵⁷ CAW, Alb.38, Ppłk S.G. dr. Marian Kukiel.

⁵⁸ Rozkazem MSWojsk. II W.M. L.dz. 64/II. W.M. z 25 sierpnia 1919 r. ppłk M. Kukiel został mianowany Inspektorem Szkół Wojennych Piechoty i stanowisko w Szkole zdał płk. Stefanowi Witkowskiemu. CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 55 z 3 września 1919 r.

⁵⁹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 15 z 6 lipca 1919 r.

⁶⁰ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 74 z 7 października 1919 r.

⁶¹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 3 z 20 czerwca 1919 r.

⁶² CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 26 z 22 lipca 1919 r.

⁶³ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 20 z 14 lipca 1919 r.

⁶⁴ Subaltern – oficer młodszy. *Encyklopedia wojskowa pod red. mjr. Ottona Laskowskiego*, t. IV, Warszawa 1939, s. 705.

⁶⁵ Etat Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego. Dodatek Tajny nr 10 T do Dziennika Rozkazów Wojskowych z 18 września 1919 r., poz. 94.

⁶⁶ Dziennik Rozkazów Tajnych nr 3, poz. 29, s. 47.

⁶⁷ Dziennik Rozkazów Tajnych nr 4, sprostowania, s. 100.

Fot. 5. Płk dr Marian Kukiel

Źródło: CAW, Album, sygn.38.19.

Zgodnie z etatem pokojowym wprowadzonym w 1919 roku organizację wewnętrzną Szkoły stanowiły: dowództwo (dowódca, I pomocnik dowódcy – szef personelu francuskiego, II pomocnik dowódcy), dział naukowy (w tym dyrektor nauk, wykładowcy przedmiotów wojskowych i ogólnych, asystenci, tłumacze) oraz oddział sztabowy (personel pomocniczy podlegający oficerowi gospodarczemu, I adiutantowi i I nauczycielowi jazdy konnej).

Dowódca Szkoły miał władzę dyscyplinarną w takim zakresie jak dowódca okręgu generalnego zarówno nad personelem nauczycielskim, jak i nad słuchaczami. Spośród tych ostatnich wielu miało problemy dyscyplinarne, między innymi za opuszczania zajęć komendant Szkoły przyjął do raportu: kpt. Rymaszewskiego, por. Lenartowicza, por. Hinterhoffa, por. Torunia, por. Zubrzyckiego, por. Kucharskiego, por. Stawińskiego, por. Ujejskiego, por. Bogusławskiego i por. Janickiego⁶⁸.

Oficer gospodarczy miał władzę dyscyplinarną w takim zakresie jak dowódca kompanii nad wszystkimi żołnierzami obsługi, z wyjątkiem żołnierzy wyznaczonych do obsługi koni, ci bowiem podlegali pierwszemu nauczycielowi jazdy konnej i personelowi cywilnemu Szkoły. Pierwszemu adiutantowi podlegały maszynistki, telefonistki i stenografistki.

Dowódca Szkoły na podstawie osobistych spostrzeżeń i opinii profesorów prowadził dla każdego słuchacza arkusz kwalifikacyjny, w którym opisywał jego zdolności, postępy w nauce i cechy charakteru. Arkusz kwalifikacyjny przesyłano szefowi Sztabu Generalnego WP, aby mógł zapoznać się z oceną słuchacza.

⁶⁸ CAW, WSWoj., sygn. 1.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 59 z 12 września 1919 r.

Fot. 6. Gen. Claude Martin Spiré

Źródło: CAW, Album 38.30.

Wojenną Szkołę Sztabu Generalnego jako jednostkę gospodarczą podporządkowano zarządowi kasowemu Szkoły Podchorążych. W Szkole gospodarkę prowadził oficer i podoficer jako pomocnik. Wykonywali oni raporty zmian stanu oficerów (imienne), prowadzili ewidencję oficerów, a także sporządzali wykazy gaży, strawnego oraz dodatku do strawnego⁶⁹. Podoficerowie i szeregowi (obsługa budynków, personel kasyna i kancelarii) pod względem gospodarczym zostali podporządkowani kompani sztabowej Szkoły Podchorążych. Natomiast obsługę koni szkolnych i konie gospodarczo podporządkowano Inspektoratowi Jazdy⁷⁰.

Dowódca Szkoły otrzymywał pobory według posiadanej rangi wojskowej, bez dodatków funkcyjnych i reprezentacyjnych. Oficerowie i słuchacze pobierali pobory i dodatki zgodnie z posiadaną rangą. Ich wysokość jednak nie pozwalała na dostatnie życie, a wręcz uniemożliwiała życie na tak zwane dwa domy, gdy rodzina zostawała w dotychczasowym miejscu służby oficera. Słuchacze mieli także trudności z zamieszkaniem w Warszawie, ponieważ dowódca Szkoły nie zapewniał im odpowiednich kwater. Komenda miasta tłumaczyła te braki potrzebą stałego zakwaterowania w Warszawie 1500 oficerów WP w hotelach i pensjonatach oraz koniecznością szukania dodatkowych kwater dla 600 oficerów z Francuskiej Misji Wojskowej⁷¹.

Na pokrycie nieprzewidzianych i niezbędnych wydatków Szkoły intendentura Dowództwa Okręgu Generalnego Warszawa wyasygnowała zaliczkę 3000 Mk. Dowództwo Szkoły było

⁶⁹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 3 z 20 czerwca 1919 r.

⁷⁰ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 3 z 20 czerwca 1919 r.

⁷¹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 8 z 26 czerwca 1919 r.

I kurs Wojennej Szkoły...

odpowiedzialne za prowadzenie gospodarki i przydzielone środki finansowe. Wszystkie rachunki musiały być zatwierdzone przez dowódcę Szkoły, a przedmioty niepodlegające zużyciu trzeba było ująć w księdze inwentarza. Księgę taką prowadził II adiutant. Razem z rachunkami przysyłał ją, raz w miesiącu, do kontroli w Okręgu. Wyznaczony oficer na podstawie pełnomocnictwa dowódcy Szkoły pobierał z kasy Szkoły Podchorążych pobory dla słuchaczy 1, 11 i 21 dnia każdego miesiąca i wypłacał oficerom za pokwitowaniem⁷².

Oficerowie Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego korzystali z kasyna, którym zarządzał oficer gospodarczy. Śniadanie w kasynie wydawano od godz. 7.00 do 8.00, obiad – od 12.30 do 14.00, kolację – od 19.00 do 20.00, natomiast bufet był czynny od 9.00 do 10.30 i od 13.00 do 18.00⁷³. Słuchacze z własnego grona wybierali komisję kasową, która miała za zadanie kontrolować rachunki i magazyn kasyna i meldować o ich stanie co 10 dni dowództwu Szkoły. Podczas I kursu w skład komisji weszli: kpt. Szałowski, przewodniczący, oraz kpt. Bortnowski i por. Świniarski jako członkowie. Zajęcia prowadzono nie tylko w gmachu Szkoły, lecz także w salach wykładowych Szkoły Podchorążych Piechoty w Alejach Ujazdowskich, a pomieszczenia gospodarcze, stajnie i ujeżdżalnia mieściły się przy ulicy Huzarskiej. Kurs jazdy konnej prowadzono w krytej ujeżdżalni 3 Pułku Ułanów przy ulicy Agrykola⁷⁴. Porad lekarskich udzielał słuchaczom kpt. dr Wiśniewski codziennie od 10.00 do 10.30⁷⁵ (od 22 lipca 1919 roku zastąpił go kpt. dr Stefan Mysłowski⁷⁶).

Józef Piłsudski był niechętnie nastawiony do austriackich stäblerów⁷⁷, co przełożyło się także na niechęć do polskich sztabowców. Nie interesował się ich szkoleniem ani Szkołą. Z tego powodu nadzór nad Szkołą powierzono II wiceministrowi spraw wojskowych gen. por. Kazimierzowi Sosnkowskiemu⁷⁸, natomiast szefowi Sztabu Generalnego WP gen. ppor. Stanisławowi Hallerowi przyznano prawo do zatwierdzania rozkładu nauki i wnoszenia do niego zmian, a także do przeprowadzania wizytacji oraz uczestniczenia w egzaminach końcowych.

Kształceniem polskich oficerów zajmowali się przedstawiciele Francuskiej Misji Wojskowej w Warszawie delegowani do Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego: gen. bryg. Claude Martin Spiré (fot. 6)⁷⁹ i ppłk Eugene Jordan. Generał Spiré pełnił funkcję dyrektora Piechoty i Wyszkolenia Ogólnego we Francuskiej Misji Wojskowej w Polsce, a ppłk Jordan był szefem francuskiego personelu profesorskiego i pierwszym doradcą dowódcy Szkoły. Odpowiadał za szkolenie słuchaczy i był podporządkowany szefowi Misji, to znaczy nie podlegał polskiemu dowódcy Szkoły. Wszystkie rozkazy, prośby do profesorów ze strony polskiej musiały być kierowane za jego pośrednictwem.

Na I kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego przyjęto 23 kapitanów i 44 poruczników (tab. 1)⁸⁰.

⁷² CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 3 z 20 czerwca 1919 r.

⁷³ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 4 z 21 czerwca 1919 r.

⁷⁴ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 11 z 1 lipca 1919 r.

⁷⁵ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.3713, Rozkaz dzienny nr 14 z 5 lipca 1919 r.

⁷⁶ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 26 z 22 lipca 1919 r.

⁷⁷ Stäbler – potoczna nazwa oficera dyplomowanego.

⁷⁸ Na urząd II wiceministra spraw wojskowych gen. ppor. Sosnkowski został powołany 3 marca 1919 r. Dziennik Rozkazów Wojskowych, R. II, nr 26 z 8 marca 1919 r., poz. 840.

⁷⁹ CAW, Album 38.30, Gen. bryg. Claude Martin Spiré.

⁸⁰ Dodatek Tajny do Dziennika Rozkazów Wojskowych nr 10, poz. 93 z 18.09.1919 r.

Tabela 1. I kurs Wojskowej Szkoły Sztabu Generalnego

Nazwisko i imię		Ostatni przydział
Kapitanowie		
1	Henryk Bagiński	dywizja generała Żeligowskiego
2	Maciej Bardel	obóz podoficerski w Dęblinie
3	Wacław Bartoszkiewicz	DOG Warszawa
4	Stefan Benedykt	armia generała Hallera
5	Władysław Bortnowski	1 Dywizja Piechoty Legionów
6	Jerzy Błęszyński	Baon Wschód 5 Pułku Piechoty Legionów
7	Antoni Durski	Adiutantura Generalna
8	Antoni Gromadzki	kurs adiutantów
9	Antoni Jabłoński	Szpital Czerwonego Krzyża
10	Kazimierz Janicki	Dowództwo 2 Dywizji Piechoty Legionów
11	Adam Koc	Sztab Generalny
12	Mikołaj Krasicki Freund	adiutantura II wiceministra
13	Zygmunt Kuczyński	adiutantura II wiceministra
14	Wincenty Lekki	DOG Kraków
15	Ludwik De Levaux	4 Pułk Piechoty Legionów
16	Kazimierz Młodzianowski	Adiutantura Generalna
17	Seweryn Rymaszewski	DOG Łódź
18	Tadeusz Śmigieński	szwadron zapasowy 2 Pułku Ułanów
19	Czesław Szystowski	szwadron zapasowy 2 Pułku Ułanów
20	Tadeusz Szałowski	DOG Lublin
21	Walerian Wiśniewski	armia generała Hallera
22	Edward Wolff	MSWojsk. Departament I
23	Tadeusz Zwistocki	Paryż Misja generała Hallera
Porucznicy		
1	Józef Beck	sztab I Brygady Artylerii
2	Józef Biernacki	MSWojsk. Departament I
3	Antoni Bogusławski	MSWojsk. Biuro Prezydzialne
4	Władysław Celiński	kurs adiutantów
5	Franciszek Dudziński	kurs adiutantów
6	Bogdan Dunin	kurs adiutantów
7	Juliusz Falcman	DOG Warszawa

I kurs Wojennej Szkoły...

8	Teodor Furgalski	baon zapasowy 5 Pułku Piechoty Legionów
9	Władysław Gadomski	kurs adiutantów
10	Władysław Eugeniusz Heller	kurs adiutantów
11	Eugeniusz Hinterhoff	Inspektorat Artylerii
12	Janusz Iliński	armia generała Hallera
13	Tadeusz Kadyi	kurs adiutantów
14	Stanisław Kara	Szkoła Podchorążych
15	Witold Kirszenstein	kurs adiutantów
16	Stanisław Kucharski-Lubicz	DOG Warszawa
17	Włodzimierz Kowalski	4 Pułk Strzelców Wielkopolskich
18	Tadeusz Kwaśniewski	kurs adiutantów
19	Władysław Kwazebart	DOG Warszawa
20	Aleksander Łubieński	kurs adiutantów
21	Kazimierz Lenartowicz	kurs adiutantów
22	Wacław Łapiński	kurs adiutantów
23	Jan Maliszewski	kurs adiutantów
24	Roman Michałowski	Adiutantura Generalna
25	Adolf Nykulak	kurs adiutantów
26	Henryk Orthwein	Sztab Generalny
27	Władysław Powierza	kurs adiutantów
28	Stefan Rowecki	szkoła podchorążych
29	Karol Rychter	kurs adiutantów
30	Józef Rytel	oficer przy prezesie Rady Ministrów
31	Henryk Świnarski	6 Pułk Strzelców Wielkopolskich
32	Jan Sadowski	obóz szkół podoficerskich w Dęblinie
33	Tadeusz Schätzel	NDWP WP
34	Tadeusz Sheybal	kurs adiutantów
35	Stanisław Sokołowski	kurs adiutantów
36	Stanisław Stańkowski	kurs adiutantów
37	Jerzy Stawiński	kurs adiutantów
38	Józef Stamirowski Kazimierz	kurs adiutantów
39	Józef Świerczyński	Inspektorat Szkół Wojska Polskiego
40	Stanisław Toruń	kurs adiutantów
41	Stanisław Ujejski	szef lotnictwa przy NDWP WP
42	Tadeusz Werner-Jasieński	kurs adiutantów
43	Adam Werschner	kurs adiutantów
44	Leon Zubrzycki	kurs adiutantów

Zostali oni podzieleni na pięć grup szkolnych⁸¹. Słuchacze przyjęci do Szkoły nie zdawali egzaminu wstępnego, zostali przydzieleni *na podstawie niezmiernie starannej selekcji na różnych szczeblach*⁸², a lista była zatwierdzona przez II wiceministra spraw wojskowych gen. ppor. Kazimierza Sosnkowskiego⁸³. Mimo tej staranności wykształcenie słuchaczy było zróżnicowane, co negatywnie wpływało na tempo nauczania grupy i utrudniało przełożonym określenie predyspozycji słuchacza do wykonywania zawodu oficera Sztabu Generalnego. Także wielkość grupy – 67 słuchaczy – uniemożliwiała efektywne nauczanie i kontrolowanie zdobytej przez słuchaczy wiedzy z poszczególnych przedmiotów. Dlatego słuchacze zostali podzieleni na grupy szkolne⁸⁴. Również wykładowcom trudno było poznać słuchaczy w takiej mierze, by mogli przedstawić obiektywną opinię o nich, niezbędną do określenia lokaty oficera. Na 67 przyjętych oficerów aż 25 było po kursie adiutantów.

Szkoła funkcjonowała na podstawie wewnętrznego regulaminu Szkoły Sztabu Generalnego z 12 czerwca 1919 roku, w którym zostały zawarte zasady postępowania słuchaczy oraz profesorów, asystentów i żołnierzy personelu pomocniczego⁸⁵.

W dokumentach Centralnego Archiwum Wojskowego, w tezcze dotyczącej obsady personalnej wykładowców Wyższej Szkoły Wojennej od 1919 roku, znajdują się informacje o 12 wykładowcach i przedmiotach przez nich prowadzonych na I kursie Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego⁸⁶, natomiast w spisie personelu nauczycielskiego i pomocniczego zawartym w Dzienniku Rozkazów Wojskowych nr 10 T z 10 września 1919 roku pod poz. 127 jako stan etatowy wykładowców i asystentów podano liczbę 28 (1 – wakat), co pozwala stwierdzić, że obsada personalna pozwalała na efektywne nauczanie 67 słuchaczy Szkoły (tab. 2).

Kształcenie na I kursie Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego zaplanowano na cztery miesiące, w pierwszych trzech miano prowadzić zajęcia teoretyczne i praktykę szkolną, a w czwartym miesiącu – hospitacje w poszczególnych rodzajach broni. Na podstawie rozkazu MSWojsk. (II W.M.) l.dz. 2774/19.IIW.M. z 29 sierpnia 1919 roku kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego przedłużono o miesiąc. Ten dodatkowy czas przeznaczano na ćwiczenia pisemne, kolokwia i seminaria, *na przepracowanie osobiste przez uczniów podanego im w Szkole materiału teoretycznego, na ćwiczenia praktyczne w polu*⁸⁷.

Wolne od nauki były niedziele i święta. Słuchacze mieli obowiązek uczestniczyć w zajęciach, wszelkie spóźnienia musieli usprawiedliwiać meldunkiem na piśmie.

Zajęcia były prowadzone przez profesorów w języku francuskim, dlatego każdemu słuchaczowi przydzielono przynajmniej jednego asystenta (oficera Polaka) znającego biegle język francuski i wykładany przedmiot. Jego zadaniem była pomoc językowa podczas wykładu oraz tłumaczenie pisemnych opracowań słuchaczy, którzy nie znali języka francuskiego. Przy 67-osobowej grupie kształcących się był to dla tłumaczy nie lada problem. Aby słuchaczom łatwiej

⁸¹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 6 z 24 czerwca 1919 r.

⁸² *Wspomnienia Eugeniusza Hinterhoffa z I. kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego. W 50-lecie Powstania Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie*, Wacław Chocianowski (oprac.), Londyn 1969, s. 280.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 6 z 24 czerwca 1919 r.

⁸⁵ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.123, Regulamin Wewnętrzny Szkoły Sztabu Generalnego z 12. czerwca 1919 r.

⁸⁶ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.192, Wykładowcy Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego/Szkoły Sztabu Generalnego.

⁸⁷ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 53 z 30 sierpnia 1919 r.

Tabela 2. Personel nauczycielski i pomocniczy Wyższej Szkoły Wojennej

Przedmioty	Teczka CAW 1919/1920	Spis personelu 1920/1921	
Dyrektor nauk	Col. Eugene Jordan		
Taktyka ogólna – I kurs	Col. Louis Faury Cdt. Baudoin	Col. Louis Faury Cdt. Baudoin	Oficerowie francuscy
Służba Sztabu Generalnego – I kurs	Col. Eugene Jordan Cdt. Larcher	Col. Eugene Jordan	
Taktyka kawalerii Kawaleria	Lt. col. Loir Cdt. Louis de Mazerat	Lt. col. Loir mjr S.G. Franciszek Kleeberg*	
Taktyka artylerii Artyleria	Cdt. Jean Julliard Cpt. Nicaise	Cdt. Jean Julliard Cpt. Nicaise Lt. Treboux	
Taktyka saperów Służba techniczna	Lt. col. Mathey	Lt. col. Pacton	
Służba wywiadowcza		Cdt. Sayet	
Służba kolejnictwa		Cdt. Sayet	
Awizacja (dostawy)		Lt. col. de Vergnette	
Taktyka łączności Służba telegraficzna		Cpt. Vize Lt. de Franqueville	
Język francuski		wakat	
Organizacja		ppłk S.G. Józef Rybak*	
Taktyka lotnictwa	por. Zbigniew Prażmowski		
Historia wojenna		ppłk S.G. dr Marian Kukiel	* Oficerowie polscy profesorowie
Kryptografia		por. Józef Stanslicki	
Ekwitacja		rtm. Franciszek Źródłowski rtm. Garapich	
Geografia wojskowa	por. Stefan Czarnowski ¹	por. Stefan Czarnowski	
Terenoznawstwo Topografia	płk Józef Kreutzinger	mjr. Józef Kreutzinger	
Nauczyciel jazdy		por. Poraziński	Oficerowie polscy asystenci
Nauczyciel służby technicznej		por. Ojrzyński	
Służba wywiadowcza		por. Zalewski	
Tłumacz		ppor. Grocholski ppor. Głowacki ppor. Tyszyński	

było zrozumieć wykłady prowadzone przez profesorów francuskich, w Szkole wprowadzono system polegający na wcześniejszym pisemnym opracowaniu wykładów przez profesorów, przetłumaczeniu ich i wydaniu w odbitce litograficznej, a następnie rozdaniu słuchaczom przed wykładami. Ciągłe uczestniczenie nielicznej grupy tłumaczy w zajęciach i przygotowywaniu ich powodowało, że tłumacze byli przeciążeni pracą. Z drugiej strony taki system kształcenia sprawił, że tłumacze w krótkim czasie opanowali program edukacyjny Szkoły i mogli zdawać egzamin na oficera dyplomowanego.

W Szkole Sztabu Generalnego prowadzono zajęcia z: historii polskiej wojskowości; geografii wojskowej Polski i geografii ogólnej; organizacji armii polskiej, taktyki ogólnej i taktyki piechoty; taktyki artylerii, taktyki jazdy, służby Sztabu Generalnego; inżynierii wojskowej (fortyfikacje – wykład gen. Wejtko)⁸⁸; topografii; transportu kolejowego; służby wywiadu; telegrafii i radiotelegrafii; tanków (czołgów); gazów trujących (użycie ich i obrona przed nimi); kryptografii; języka francuskiego oraz ekwitacji.

Od początku zakładano, że nauczanie w Wojennej Szkole Sztabu Generalnego będzie przygotowywało oficerów sztabowych do pracy w sztabie, nie podejmowano tematu wykształcenia korpusu przyszłych dowódców. W związku z takim założeniem ppłk Jordan, przy pomocy wykładowców francuskich, starał się uczyć kandydatów na oficerów sztabowych zasad sztuki wojennej. Zdanie to było trudne do wykonania, ponieważ odbudowująca się Rzeczpospolita jeszcze nie wypracowała własnej doktryny wojennej, na której powinien on oprzeć swoje nauczanie. Dlatego na potrzeby kształcenia wybrał – najbardziej mu znaną – francuską doktrynę wojenną, sformułowaną na doświadczeniach wojny pozycyjnej frontu zachodniego Wielkiej Wojny. To zapewne spowodowało, że nie podjął się wypracowania doktryny na potrzeby szkolenia w Wojennej Szkole Sztabu Generalnego, uwzględniającej możliwości gospodarcze, polityczne i militarne (zagrożenia) Polski.

Wśród polskich oficerów kontrowersje wywołała metoda nauczania sztuki wojennej. Oficerowie francuscy odpowiedzialni za nauczanie, zwłaszcza ppłk Jordan, mieli do wyboru trzy metody: pierwszą – opartą na studiowaniu przykładów z historii wojen, drugą – polegającą na rozgrywaniu konkretnej sytuacji w terenie (na mapach) przy zastosowaniu nowoczesnych rozwiązań organizacyjnych i technicznych, czyli tworzeniu założeń zbliżonych do wizji przyszłej wojny, i trzecią, najskuteczniejszą, stanowiącą połączenie pierwszej z drugą. Z zachowanych konspektów wykładów⁸⁹ wynika, że dyrektor nauk ppłk Jordan wybrał studiowanie przykładów z historii wojen. Metoda ta ograniczała się tylko do przykładów historycznych, co gwarantowało wykształcenie dobrych historyków wojskowości, ale nie oficerów sztabu. Prawdopodobnie wynikało to z mechanicznego przeniesienia francuskiego systemu kształcenia na grunt Polski, nieuwzględnienia potrzeb i możliwości kształcenia, pospiesznego otwarcia szkoły, braku polskiej doktryny wojennej, niedoceniań polskich oficerów, braku doświadczonych polskich wykładowców oraz krótkiego czasu studiów.

Trudna do zrozumienia jest innowacja ppłk. Jordana wykładania w Wojennej Szkole Sztabu Generalnego taktyki ogólnej i operacyjnej służby sztabów jako dwóch oddzielnych przedmiotów, podczas gdy na uczelniach francuskich zagadnienia te omawiano jako jeden przedmiot.

⁸⁸ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 68 z 29 września 1919 r.

⁸⁹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.340, Konspekty do zajęć I Kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego.

Fot. 7. Płk S.G. Józef Rybak

Źródło: CAW, Album 38.27.

Rozwiązanie to negatywnie wpłynęło na dalsze kształcenie w Wyższej Szkole Wojennej i odbiło się niekorzystnie nawet na wykładach płk. Louisa Faury'ego.

Wykłady prowadzili także Polacy. Uczyli następujących przedmiotów: ppłk S.G. dr Marian Kukiel – historii polskiej wojskowości, mjr Józef Kreutzinger – terenoznawstwa, ppłk S.G. Józef Rybak (fot. 7)⁹⁰ – organizacji armii polskiej, mjr S.G. Franciszek Kleeberg – taktyki kawalerii. Omawiali takie tematy, jak piechota, organizacja jazdy, wojska saperskie, wojska taborowe oraz organizacja dowództw i ich kwatermistrzostw⁹¹. W sierpniu 1919 roku zgodnie z rozkazem MSWojsk. z 9.07.1919 roku L.dz. 37 mjr st. sąd. Sikorski przeprowadził sześć wykładów z zakresu sądownictwa wojskowego, między innymi na temat obowiązującego wówczas ustroju sądownictwa wojskowego⁹².

Dowódca Szkoły ustalał rozkład godzin w czasie konferencji z profesorami i oficerami instrukcyjnymi Francuskiej Misji Wojskowej przydzielonymi do Szkoły. W rozkładzie tym uwzględniono dwugodzinne wykłady i ćwiczenia. Zajęcia rozpoczynano ekwitacją od 6.30 do 7.30, od 8.00 do 12.50 prowadzono wykłady, od 12.50 do 14.00 trwała przerwa obiadowa. Na drugą turę wykładów przeznaczano czas od 14.00 do 18.00. Po zakończeniu wykładów oficerowie przechodzili do sal swoich grup i tam przy pomocy asystentów przerabiali lekcje. Profesorowie mieli obowiązek udzielać słuchaczom wskazówek uzupełniających związanych z tematem wykładu.

⁹⁰ CAW, Album 38.27, Płk S.G. Józef Rybak.

⁹¹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.340, Konspekty do zajęć I Kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego.

⁹² CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 20 z 14 lipca 1919 r.

Jeden dzień lub pół dnia w tygodniu przeznaczano na ćwiczenia w terenie lub wycieczki naukowe⁹³. W celu urozmaicenia nauki dowódca Szkoły i wykładowcy zorganizowali:

a) wycieczki: topograficzne (17.07.1919) – w okolice folwarku Dąbrówka⁹⁴; na miejsce bitwy grochowskiej (14.08.1919 r.)⁹⁵; konne wycieczki taktyczne (9.09.1919 r.) – do Konstancina pod kierownictwem komendanta Szkoły oraz ppłk. Loira, ppłk. Jordana i mjr. Kleeberga⁹⁶;

b) pokazy: lotnicze (30.07.1919 r.) – na Polu Mokotowskim⁹⁷; sprzętu artyleryjskiego – w Szkole Artylerii w Rembertowie (27.06.1919 r.) w celu zapoznania się z działami: francuskimi 105 i 120c oraz niemieckimi 77c⁹⁸; artyleryjskie (1.10.1919 r.) – w Rembertowie poświęcone zwiadowi artyleryjskiemu⁹⁹; czołgów (6.09.1919 r.) – w Rembertowie¹⁰⁰;

c) ćwiczenia taktyczne w terenie: w okolicach Rembertowa (2.07.1919 r.) poświęcone tematom: zastęp bojowy, ugrupowanie i atak kompanii piechoty oraz użycie karabinów maszynowych¹⁰¹.

W czasie ćwiczeń taktycznych w terenie starano się stworzyć warunki realnego pola walki przy wykorzystaniu istniejącej organizacji wojsk, np. ćwiczenie ze służby łączności przeprowadzone 18 września 1919 roku:

– I grupa – pod dowództwem mjr. Baudouina studiowała służbę łączności w baonie (tłumacz ppor. Czarnowski);

– II grupa – pod dowództwem mjr. Happego studiowała służbę łączności pułku (tłumacz: ppor. Grocholski i ppor. Głowacki);

– III grupa – pod dowództwem mjr. Toussainta i kpt. Nicaise'a studiowała służbę łączności w oddziale dział piechoty (tłumacz por. Ojrzyński);

– IV grupa – pod dowództwem francuskiego podporucznika studiowała służbę łączności przy działach polowych, działających razem z piechotą (tłumacz ppor. Zalewski)¹⁰².

25 września 1919 roku na zakończenie kursu przeprowadzono ćwiczenia taktyczne w terenie w dwóch grupach, podczas którego oficerowie musieli odegrać wyznaczone role:

– grupa czerwona – pod kierownictwem ppłk. Faury'ego: między innymi kpt. Lekki w roli generała dowódcy dywizji, por. Sadowski jako szef sztabu dywizji, por. Biernacki jako oficer sztabu dywizji, por. Powierza jako oficer sztabu dywizji, kpt. Durski jako pułkownik dowódca artylerii, rtm. Gromadzki jako dowódca kawalerii, kpt. Baginski jako dowódca baonu saperów, kpt. Koc jako dowódca 2 Pułku Piechoty, por. Rytel jako dowódca 4 Dywizjonu Artylerii;

– grupa niebieska – pod kierownictwem mjr. Baudouina: między innymi kpt. Młodzianowski w roli generała dowódcy dywizji, kpt. Bortnowski jako szef sztabu dywizji, por. Michałowski jako oficer sztabu dywizji, por. Werschner jako oficer sztabu dywizji, kpt. Bartoszkiewicz

⁹³ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 66 z 24 września 1919 r.

⁹⁴ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 22 z 16 lipca 1919 r.

⁹⁵ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 42 z 13 sierpnia 1919 r.

⁹⁶ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 56 z 5 września 1919 r.

⁹⁷ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 32 z 29 lipca 1919 r.

⁹⁸ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 8 z 26 czerwca 1919 r.

⁹⁹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 68 z 29 września 1919 r.

¹⁰⁰ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 56 z 5 września 1919 r.

¹⁰¹ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 12 z 2 lipca 1919 r.

¹⁰² CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 62 z 17 września 1919 r.

jako pułkownik dowódca artylerii, rtm. Jabłoński jako dowódca kawalerii, por. Łapiński jako dowódca baonu saperów, por. Ujejski jako kierownik służby łączności i por. Schätzel jako dowódca I dywizjonu artylerii¹⁰³.

Po nauce w Szkole słuchacze odbyli dwunastodniowe hospitacje w głównych rodzajach broni (z wyjątkiem własnej), przy czym oficerowie piechoty odbyli je wspólnie z oficerami saperów.

30 września 1919 roku słuchaczom wydano *Instrukcję do egzaminów końcowych I kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego*, opracowaną przez dowództwo Szkoły w porozumieniu z szefem Sztabu Generalnego. Zgodnie z nią słuchaczy podzielono na trzy grupy: pierwszą – liczącą 22 oficerów, drugą – 24 oficerów i trzecią – 21 oficerów, a w skład komisji weszli: reprezentant ministra spraw wojskowych, reprezentant szefa Sztabu Generalnego, dyrektor Piechoty i Wyszkożenia Ogólnego gen. Claude Spiré, zastępca dowódcy Szkoły płk Stefan Witkowski, pierwszy doradca dowódcy Szkoły ppłk Eugene Jordan oraz wykładowcy przedmiotów. Przedmioty główne słuchacze zdawali w połączeniu z tymi mniej ważnymi w czterech blokach: taktyka ze służbą łączności i inżynierią; służba Sztabu Generalnego ze służbą wywiadowczą, transportami kolejowymi i automobilowymi; kawaleria z lotnictwem i czołgami oraz artyleria z gazami trującymi. Część ustną przeprowadzono z: taktyki, służby Sztabu Generalnego, kawalerii, artylerii, historii wojskowości, topografii, języka francuskiego, a część pisemną: z organizacji, geografii, kryptografii i sądownictwa wojskowego. Pytania na egzaminie ustnym słuchacze wybierali z zestawu kartek, mieli 20 minut na przygotowanie się do odpowiedzi. Egzamin pisemny zdawano w grupach. Wykładowcy przygotowali po trzy–cztery różne pytania, które słuchacze losowo wybierali. Egzamin z języka francuskiego – konwersacja oraz tłumaczenie tekstu z francuskiego na polski, i odwrotnie – prowadził ppor. Mansuy. Do oceny słuchaczy użyto skali punktowej: 0–7 punktów – niedostateczna, 8–10 – dostateczna, 11–14 – zadowolająca, 15–16 – dobra, 17–18 – bardzo dobra, 19–20 – celująca.

W celu większego zróżnicowania słuchaczy za kryterium przyjęto ocenę ważności poszczególnych przedmiotów – mnożono liczbę uzyskanych z nich punktów:

- taktyka i służba Sztabu Generalnego – razy cztery;
- kawaleria, artyleria, historia wojskowości, organizacja – razy trzy;
- topografia, geografia – razy dwa;
- kryptografia, sądownictwo wojskowe i język francuski – raz.

W *Instrukcji...* przewidziano możliwość zdawania egzaminu przez asystentów – tłumaczy, jeśli spełniali warunki do służby w Sztabie Generalnym (kwalifikacje, służba oficerska i frontowa, stan fizyczny)¹⁰⁴.

Na podstawie wyniku egzaminów, osobistych spostrzeżeń dowódcy Szkoły i oceny profesorów słuchaczy kwalifikowano do służby w Sztabie Generalnym według skali: a) bardzo uzdolnieni; b) uzdolnieni; c) nieuzdolnieni. Oficerowie kursu uznani za bardzo uzdolnionych musieli być pracowici, wybitnie zdolni i wykazywać się umiejętnością samodzielnej pracy. Taka ocena pozwalała na zaliczenie ich do kategorii „A” oficerów Sztabu Generalnego. Oficerowie

¹⁰³ CAW, WSwoj., sygn. I.340.1.37, Rozkaz dzienny nr 5 z 23 czerwca 1919 r.

¹⁰⁴ CAW, WSwoj., sygn. I.340.1.661, Instrukcja do egzaminów końcowych I kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego z 30.09.1919 r.

kursu uznani za uzdolnionych przy dobrych kwalifikacjach byli zaliczani do kategorii „B” Sztabu Generalnego, natomiast słuchacze ocenieni jako nieuzdolnieni zostali odesłani do swoich formacji i mogli być adiutantami.

Absolwenci I kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego zostali na podstawie rozkazu Naczelnego Dowództwa WP nr 187 z 4 grudnia 1919 roku zaliczeni do korpusu oficerów Sztabu Generalnego¹⁰⁵. Prymusem kursu został por. Jan Sadowski, drugą lokatę otrzymał por. Stanisław Kara, trzecią por. Tadeusz Kadyi, ósmą por. Stefan Rowecki, czternastą por. Józef Beck, a sześćdziesiątą szóstą kpt. Adam Koc¹⁰⁶.

Z analizy systemu kształcenia I kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego wynika, że był to system niespójny i nieefektywny. Polski dowódca Szkoły zajmował się tylko administracją i sprawami personalnymi słuchaczy, a za proces kształcenia odpowiadali – z zachowaniem pełnej niezależności – instruktorzy Francuskiej Misji Wojskowej. To nie zapewniało wsparcia przekazu edukacyjnego przez strukturę i mechanizmy funkcjonujące na terenie Szkoły oraz prowadziło do konfliktu między polskim dowództwem szkoły i polskimi wykładowcami a szefem i instruktorami Misji.

Brak realistycznego celu kształcenia wpływał niekorzystnie na efektywność nauczania, niemożliwe było bowiem wykształcenie przez Szkołę oficerów dyplomowanych w skróconym czasie – czterech miesięcy, gdy dwugodzinne wykłady i ćwiczenia (bez kolokwium) prowadzono od poniedziałku do soboty w godzinach od 6.30 do 18.00. Skutkowało to przemęczeniem oficerów i małą skutecznością zajęć, od słuchaczy zaś wymagało dużego wysiłku przy opanowywaniu tematu wykładów.

Proces nauczania i uczenia się był realizowany z wykorzystaniem map i tablicy szkolnej, przy braku polskiej doktryny wojennej (i szkolnej), a nawet podręczników, regulaminów i instrukcji.

Warto zwrócić uwagę na skład 67-osobowej grupy słuchaczy pod kątem różnorodności i odmienności kulturowej. Byli to już ukształtowani dorośli ludzie, wywodzący się z różnych zaborów, różniący się mentalnie, językowo i kulturowo. Jeśli jeszcze uwzględnić różnorodność regulaminów, odrębność taktyki oraz różnice w terminologii wojskowej, a także różne doświadczenia życiowe i wojskowe, to łatwo uzmysłowić sobie, z jakiej wagi problemami borykała się Wojenna Szkoła Sztabu Generalnego. *Jedyną drogą* – jak napisał Marian Romeyko – *było ujednolicenie myśli i języka*¹⁰⁷.

Wielu oficerów, którzy mimo tych trudności ukończyli I kurs Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego, swoimi osiągnięciami zapisało się w historii Wojska Polskiego. ■

¹⁰⁵ CAW, Rozkazy Naczelnego Dowództwa WP, sygn. I.303.5.4, Rozkaz nr 187 z 4 grudnia 1919 r.

¹⁰⁶ CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.30, Lista lokat I. kursu Wojennej Szkoły Sztabu Generalnego; CAW, WSWoj., sygn. I.340.1.661, I Kurs Wojenny (1919). Lista klasyfikacyjna końcowego egzaminu. Październik–listopad 1919.

¹⁰⁷ M. Romeyko, *Przed i po maju*, Warszawa 1976, s. 111.